

**KONDOR BÉLA
KÉT FEJ
(MODELL-ERESZTÉS), 1958**

Kondor Béla a műtermében 1957-ben

Nº 46

KONDOR BÉLA (1931-1972)

Két fej (*Modell-eresztés*) †

Two Heads (*Flying a model airplane*), 1958

Olaj, farost † Oil on wood-fibre, 34,5 x 44,5 cm
Jelezve jobbra fent † Signed above right: Kondor
Hátoldalon † On the reverse: 58/22

ÉLETMŰJEGYZÉK-SZÁM † OEUVRE CATALOGUE NR.: 58/22

PROVENIENCIA † PROVENANCE:
† egykor Lux Elvira tulajdonában

KIÁLLÍTVA † EXHIBITED:
† Kondor Béla kiállítása. Fényes Adolf Tere, Budapest, 1960. március 25. – április 17.
† Kondor Béla kiállítása. Ernst Múzeum, Budapest, 1965. augusztus-szeptember, 14. tétel

KIÁLLÍTVA ÉS REPRODUKÁLVA † EXHIBITED AND REPRODUCED:
† Bolgár Kálmán és Nagy T. Katalin: Kondor Béla (1931-1972). Oeuvre-katalógus.
Magyar Nemzeti Galéria, Budapest, 1984, 64. oldal

REPRODUKÁLVA † REPRODUCED:
† Nagy László: Kondor Béla kiállítása.
In: Népművelés, 1965/10. hátoldal (*Modell-eresztés* címmel)
† Székely András: A Kondor-mű. In: Új Tükör, 1984. április 8., 25.

Kezdő ár † Starting price: 38 000 000 Ft / 96 203 EUR
Becsérték: 60 000 000 – 90 000 000 Ft
Estimate: 151 899 – 227 848 EUR

KONDOR BÉLA, NEMZEDÉKÉNEK SZÓSZÓLÓJA:

„NYERS, NYÍLT, AMI A SZÍVÉN, AZ A SZÁJÁN, SŐT AZ ÖKLÉN IS...”¹

1. Kondor Béla konstrukcióval, 1960-as évek
Fotó: Koffán Károly © KOGART Archivum

2. Kondor a katonaságban

3. Kondor Béla kiscserkészként

Kondor Béla 1950 és 1956 között járt a Képzőművészeti Főiskolára, vagyis abban a periódusban, amit a magyar művészettörténetben jellemzően az ötvenes évekkel és a szocialista realizmussal azonosítanak. Az oktatásban ez volt az ún. „Bortnyik-éra”, amire azok a tanárok és hallgatók, akik átéltek, döntően az intézmény történetének legsötétebb korszakaként emlékeznek vissza, amit legjobb elfelejteni vagy éppenséggel megtagadni.² Kondor esetében nem így lett. Mi több, a főiskolai évek az életmű, az életmű recepciójának és a Kondor-legendának egyaránt szerves része. Mindez nem csak a kiemelkedő tehetségének vagy személyiségének köszönhető, amik – a visszaemlékezések szerint – vonzották maga köré az embereket. Még csak nem is a tetemes számú botránynak, melyek a főiskola óta kísérték, és róluk a sajtó ugyan-

csak beszámolt.³ Ebből a szempontból Kondor a lehető legtipikusabb módon testesítette meg az általánost, tehát a regnáló, elnyomó hatalommal szemben a művészi kifejezés szabadságáért küzdő alkotó viszontagságait. Mégis, a kortársak szinte kivétel nélkül egyetértenek abban, hogy Kondor fellépése az ötvenes évek derekán szükség- és sorsszerű volt. „*Mintha már az első lépések megtételekor ráérzett volna Kondor arra a szerepre, melyet vállalt, és melyet a történeti szituáció rászabott, szinte rákényszerített. Kondor sorsa nem egyedülálló: küzdelmeiben, szenvedéseiben, a valódi értékeket sóvárgó szélsőséges indulataiban, a meghasonlás és a küldetésstudat mindent elemésztő indulati hullámaiban az ötvenes évek első felében felnőtté váló és művészé érő nemzedék tagjainak sorsában osztozott*” – meséli egy hajdani diáktárs.⁴

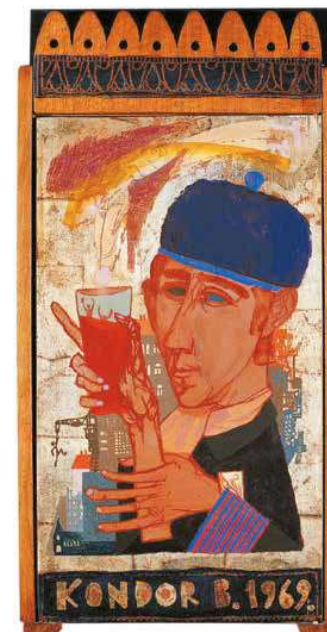
Amit Kondor gyakorlatilag már diplomamunkájában – a Dózsa-féle parasztháborúról szóló rézkarc sorozatában – megvalósított, akkor „*teljes abszurdum*”-nak számított.⁵ Mivel nemcsak, hogy nem vett tudomást a korszak két uralkodó, hivatalosan is támogatott tendenciájáról, a Munkácsy-féle realista hagyományt követő „*naturalistákról*” és az egykori Gresham-kör tagjai által életben tartott

posztimpreszionista festészetről, de szinte teljes mértékben eltért mindattól, ami addig a magyar képzőművészetben volt. A magyar társadalom megjobbítására szövetkezett ifjú értelmiséget elkápráztatta ez a magabiztos, megalkuvást nem tűrő, sehová sem csatlakozó, stílusteremtő attitűd, és „*Kondorban valósgos értékre lelték*”.⁶

KONDOR, A FESTŐ

Kondor grafikusként végzett, akként kapta meg a három évre szóló Derkovits-ösztöndíjat, és a szakma is inkább az ilyen irányú tevékenységét támogatta vagy értékelte a legtöbbre. Kondor tisztában volt vele, hogy a grafikus létnek megvannak az előnyei és hátrányai. A kultúrpolitika figyelme ekkor elsősorban a monumentális műfajok felé (köztéri szobrászat, falképfestészet) irányult. Így a relatíve elszigetelt, zárt grafikai műhelyekben több lehetőség adódott a formai kísérletezésekre, valamint az alapvető alkotói igény, a művészi szabadság gyakorlására. Kondor azonban egyértelműen festő (is) akart lenni. Hiszen már diplomavédésének záróbeszédében hangsúlyozta, hogy addigi grafikai munkásságát a későbbi festészet megalapozójának tekinteti, és a kettőt ötvözní akarja, mivel szerinte azok összetartoznak.⁷ Egy évvel később, amikor 1957 nyarán Molnár Edit elkészíti első híres fotósorozatát a fiatal művésztől,⁸ mögöttesen látható a több mint háromméteres *Órangyal* (57/22) című temperaképe. E gesztust Rényi András úgy értelmezi, mint amivel Kondor egyértelműen deklarálja „*igénybejelentését egy új, monumentális művészetre*”.⁹ A jelek szerint, hogy képes rá – vagyis, hogy szinte

minden átmenet nélkül megbirkózik a lépésváltással és egy grandiózus feladattal – nemigen kételkedhetek (rajta kívül) mások sem, hiszen még ugyanezen a nyáron építészbarátai elérték, hogy megkapja első állami murális megrendelését. A hatalom (és a szakma egy része) viszont igyekezett Kondor festészetét továbbra is elzárni a szélesebb nyilvánosság elől. Elsősorban illusztrátorként foglalkoztaták, egyéb állami megrendeléseit egytől-egyig visszadobták, festményeiről a sajtó sokáig nem beszélt, és a tárlatokon is csupán elvétve szerepel(het)tek egészen a hatvanas évek derekáig.¹⁰ Mindezek ellenére Kondor mindvégig festett és beváltotta ígérését. Részben emiatt sem foglalkoznak az íráskor munkásságán belül külön a festészetével (szemben mondjuk költészetével, fotóival vagy akár az általa barátköltött tárgyakkal, hangszerekkel). Általában megelégszenek az azonosságok kiemelésével, a grafikkal való szerves kapcsolat deklarálásával (pl. a hagyományhoz való viszony, a vonal hangsúlyossága, közös szimbólum- és motívumkör), vagy egyes jellegzetesen kondori képtípus megjelölésével.

4. Kondor Béla: Faliszekrény, 1969 magántulajdon

KONDOR „PORTRÉFESTÉSZETE”

Talán nem túlzás állítani, hogy Kondor művészetével végigzongorázott az egyetemes művészet, és azzal együtt a (tágabban vett) portréfestészet történetén. Alkotásai közt egyaránt találni maszk-ábrázolásokat; ókori görög és római szobrokat tanulmányozó, utánzó egész alakos rajzokat; középkori uralkodói síremléket megidéző alkotásokat; az itáliai reneszánsz mesterektől ellesett finom, intim nőábrázolásokat vagy kettősportrékat;

„ikonserü” festményeket; szimbolikus, történelmi arcképeket; és el lehet jutni egészen az absztrakt fejekig. A portré műfaji kritériumai igen szélesek lehetnek, mégis Kondor művei csak fenntartásokkal sorolhatóak alá. A nehézkes meghatározást – többek között – az egyes alkotásokon belül eszközölt, különféle hagyományok és képtípusok keverése, illetve Kondor egyedül, zárt mitológiai világa és stílusa okozza.

Marosvölgyi Gábor Kondor arcképei között különbséget tesz aszerint, hogy azok konkrét, valós személyt (pl. híres embert, barátot) ábrázolnak-e vagy egy fiktiiv, általános, szimbolikus figurát. A „nem élő modell utáni portrék” esetén a szereplők neve szerint differenciál, és a férfiportrékon belül két fő típust határoz meg: a „szokállas Férfit” és az „angyalarcú Fiút”. Szerinte mindkettő hordoz önéletrajzi utalásokat vagy önarcképi vonásokat, de a két

karakter egymás ellenpólusai. Előbbi jellemzően történelmi-mitológiai személyt testesít meg (próféták, királyok, történelmi hősök), akinek arca időtlen, felnőtarc, és rendszerint frontálisan, kezében vagy fején valamilyen hatalmi attribútummal jelenik meg. Vele szemben a Fiú kerek feje, sima képe kislíus báját és angyalí jeleget kölcsönöz az ábrázoltaknak. Főként mint egyszerű szerzetes vagy szent, esetleg mint fiatal katona tűnik fel, de hozzá sorolható a *Késes ember* gyerekarú figura is.¹¹

Témája és szereplői alapján a *Két fej*, *A mütücsök felbocsátása* (1958) és a *Maskarák* (1959) című festményekkel rokonítható. Közvetve viszont bekapcsolódik az életműben hangsúlyos teremtés, rombolás, játék kérdéskörökért firtató művek csoportjába. A kép előtérben elhelyezett két fiatal férfi, az említett művek főszereplőivel együtt, egyaránt katonái (az osztrák-magyar hadsereg 19. századi uniformisaihoz hasonló) egyenruhában van. Csupasz arcuk, ruhájukhoz nem illő, komikus fejfedjük vagy a(z) első világháborús harci vasmadarakat imitáló) japán zászlós repülőgépmakret azt sejtetik, hogy (gyilkoló katonák helyett) ők inkább kiskamaszok, akik épp modelleznek és háborúsdi játszanak. Kondor valóban volt cserkész és katona is. A kötelező sorkatonaság letöltését a nagyotdéli laktanyán kezdte meg 1956 szeptemberében, amit rövidesen az októberi forradalom szakított félbe. Ezen felül kiskorától érdekelték a technikai vívmányok, és már gyerekként barkácsolta a repülőszerveket.¹² Húga több cikken felidéz, hogyan játszottak a makettekkel¹³, majd a háború alatt Kondor milyen borzalomtelni ámulattal nézte a pusztító bombázórepülőket. A katona tehát bizonyos értelmezés szerint Kondor egyik alteregója, ami egyfajta művész szerepként is működhet.

Ahogy később a bohóc, a próféta, a munkás¹⁴, vagy egy másik szinten a festő, a rézkarcoló és a költő (ld. *Valaki önarcképe-sorozat*).¹⁵

Formailag a *Két fej* (1958) két önálló és jellegzetesen kondori képtípust reprezentál, melyben a művész magabiztosan ötvözi forma-, eszköz és szimbólumtárának néhány, az életmű egészét tekintve, kulcsfontosságúvá váló elemét a különféle művészeti hagyományokkal. Az aranyháttér és a többi felhasznált szín (vörös, kék, sárga), a figurák maszkserü arca és merevsége és az alakok pozíciója (egymással szemben, egymás felé fordulnak) inkább a reneszánsz kori házasság- és barátságportrék ismeretére utalnak. A két kondori képtípus tehát a kettősportrék, illetve a (vak) „fej- és kézpárosítást” ábrázoló képek. Kondor művein a kéz olykor valami konkrét dolgot fog (pl. *A mütücsök felbocsátása*, 1958; *A Darázs-király*, 1961; *Női fej árva*, 1969) vagy épp fordítva, csupán a levegőt szorongatja göröcsösen, mintha „tanakodna” (pl. *Erzsi*, 1967; *Írástudók között*, 1969). Mások kívülre, oldalirányba, felfelé mutat (pl. *Szerb pap*, 1964); a rámutatás gesztusával él (pl. *Így jár minden próféta*, 1956; *Dante és Vergilius*, 1963) vagy dladást ad (*A késes ember*, 1959). Az ikonfestészetben a fedetlen kéz (és láb) az arc mellett a szellemi arculat része. Az ember átistenült testiségének értelmében képviselik az embert. Hiszen a feltámadás nem a test elvesztését szimbolizálja, hanem átszellemlését jelenti. Az arc, tehát nem a testrészek egyike, hanem az isteni szellem megvalósulása.¹⁶ Peternák Miklós, ezt a képet kétfelé osztó, „megmutatom/nézem/rámutatok/felmutatok” szavakkal jól körülírható portrétypust mellérendelő, kölcsönös viszonyként jellemez, amelyben a felmutatott tárgy szerepe az attribúció. Míg

7 Kondor Béla: Férfi konstrukcióval, 1964 magántulajdon

Széles Klára szerint ez a kompozíciós séma a „*sajátos elmélyedés ürügye*”.¹⁷ Varga Emőke ugyancsak ezt az olvasatot erősíti, amikor a látás, szemléllés, gondolkodás folyamatait összevonja a „*művész-léthez szubsztanciálisan*” tartozó alkotótevékenységgel Kondor műveiben.¹⁸ Akárhogy is van, mind a kéz (annak cselekvése), mind a Másik jelenléte egy komplexebb viszonyt feltételez. Jelen esetben a jobb oldali alak a jobb kezével lefogja társának balkezét. Azt azonban nem lehet tudni, hogy a játékreplőt magáénak akarja, vagy az elrejtését akadályozza meg. Az önarckép jeleget erősíti a kézlefogás gesztusa, ahogyan a baloldali alak is a replőlével. Utóbbi egy Kondorról készült fotón, valamint a fényképet felhasználó festményen (ld. *Férfi konstrukcióval*, 1964), míg előbbi a *Félszékény* (1968) című profán oltszékényen köszön vissza.

FÖLDES LÉNA

1 Vajda István: Művész-avató, In: *Béke és Szabadság* 1956, június 20., 14.
 2 Amire Kondor a főszerkesztőként került az 1949-es felsőoktatási reform nagy része már lezajlott. Ennek következtében a főigazgató Bartnyik Sándor lett, a tanári gárda egy részét lecserélték, a képzés strukturáját átszervezték, a szabad tantervvel szemben eltérő, illetve a tananyagban is radikális átalakításokat eszközöltek.
 3 A főszerkesztő Kondor egyik csendéletét elkobozták, színhasználatát kifogásolták, szakállnövésztése és nőügyei miatt majdnem eltanácsolták. A szakosodást követően a freskó szakra, Szőnyi István osztályába került, de az első félév után a hat diák közül az egyik, aki azért nem kap osztályzatot, mert nem felelt meg a „*szocialista realista követelményeknek*”. Azonban jókarórai az elbocsátás helyett átmentették a grafikai tanszékre, ahol Koffán Károly osztályában befejezette tanulmányait.
 4 Hegyi Lóránd: Kondor Béla az „új komolyosság” művésze. Beszélgetés Bertényi Ferencsel. In: *Híd* 1985/6., 890.
 5 Erdély Miklós – Rényi András: „Kétszínű úgy nézte ezeket a dolgokat, mint a tyúk a piros kukoricát...” Erdély Miklós Kondor Béla és az avantgárd kapcsolatáról, Archiv interjúszöveg 1983-ból, In: *Műút* 2013/1., 54.
 6 Donáth Péter: Ami két „nem” között történt. A Kondor-jelenségről. In: *Új Művészet* 1991/5., 8.
 7 Kondor Béla: *Küszködni kellett*. Kortárs Kiadó, Budapest, 2021, 332.
 8 Első találkozásukat Molnár Edit fotóművészet többzór-feleleveníti, ld. Molnár Edit: Kondor Béla, In: *Kortárs* 1990/3., 97-100.
 9 Rényi András: Próféta, kizökkent időben, Kondor Béliáról, emlékkiállítás a alakimából, In: *Kritika* 1984/6., 13.

10 Egy fontos kivétel Kondor első önálló kiállítása (Fényes Adolf Terem, Bp., 1960. március 25. – április 12), ahol a grafikák (rézkarok, monótipók, rajzok) mellett 23 festményét is bemutatta. A tárlatot azonban felsőbb utasításra, idő előtt bezárták, ezért az esemény a rendszerváltozásig gyakorlatilag tabu témának számított.
 11 Marosvölgyi Gábor: Valaki önarcképei, Arckép és önarckép (de)konstrukciója Kondor Béla művészetében, In: *Neve korszakok jelöl. Tanulmányok Kondor Béla művészetéről*, Kovács Gábor Művészeti Alapítvány, 2017, 192-195.
 12 Kondor élete végéig készítette a repülőmaketteket, melyek közül néhány az MN9 gyűjteményébe került.
 13 „*Az egész játék tényleg többre épít, az első rész az volt, amikor rakosgattuk, csoportosítottuk, előre-hátra lépve több nézetből, szemmel hunyorítva szemléltük, mustárgattuk őket. Látványuk egyforma örömmel, bizakodással töltött el mindkettőnköt.*” Kondor Mária: A repülés szünete. In: *Napjaink – Új Halasp* 2007/1., 74.
 14 Ld. Hornyik Sándor: Ferratadolmár, próféta, melós, Kondor Béla művésze, Debrecen, Madam Madern és Kortárs Művészeti Központ, kiáll., kat., 2012.
 15 Fontos itt megjegyezni, hogy a főszerkesztő rajzokon kívül és cím alapján, Kondor életművében csupán néhány önarcképe van: *En és egy hölgy; En és a barátom; Önarcképe; Valaki önarcképe*.
 16 Szilágyi Ákos: A vak angyal. A sátán alakja az ortodox ikonográfiában, In: *Alföld* 2015/12., 63.
 17 Széles Klára: Szövevények és szerkezetek, Kondor Béla rajzairól, In: *Alföld* 1967/9., 72.
 18 Varga Emőke: Varga Emőke: Látás és látvány, Kondor Béla verseinek és képeinek komparatív megközelítése, In: *Alföld* 2000/3., 75-76.

